

Лікувальна фізична культура, спортивна медицина й фізична реабілітація

УДК 796.035+615.82

В'ячеслав Сергєєв,
Наталія Грейда,
Оксана Усова

Особливості китайської фітотерапії, порівняно з національною народною фітотерапією

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень цієї проблеми. Народна медицина на Україні має глибокі та древні корені свого розвитку. Вона накопичила достатньо великий досвід і з успіхом використовується як окремо, так і в поєднанні із сучасною фармакологічною наукою й практикою. Досвід широкого застосування фітотерапії серед населення України, особливо під час війн та після них, а також у сучасний період, коли з різних причин не завжди населення може скористатися ліками з аптек, актуальність народної фітотерапії значно зростає.

Водночас у зв'язку з розвитком міждержавних економічних, торгових та наукових відносин із різними країнами стає актуальним ознайомлення з досвідом народної медицини інших країн, зокрема Китаю, звідки ми простежуємо поступлення фітопрепаратів у вигляді біологічних добавок і натуральних фітопрепаратів. Тому постає необхідність ознайомитися з особливостями призначення, трактуванням дії фітопрепаратів народної медицини Сходу, виходячи з їхніх філософських поглядів на життєві принципи єдності людини, природи та Всесвіту.

Особливістю китайської народної медицини є те, що вона точно систематизована й приведена в систему, яка відрізняється від інших медичних напрямів. Кожен препарат належить до певної групи та застосовується точно за призначенням. Крім того, кожна лікарська форма має свій характер, смак, спорідненість із тим чи іншим меридіаном.

Завдання дослідження – виявити особливості дії ліків згідно із законами древньосхідної народної медицини за їх терапевтичною дією (холод, спека, тепло, прохолода).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Розуміння «чотири характери» включає класифікацію властивостей ліків за їх терапевтичною дією, тобто холод, спека, тепло, прохолода.

Ще в книзі «Шень Нун Бенъ Цао Цзін», написаній 536 р. до н. е., сказано: «Лікуй холод, використовуючи жаркі ліки, лікуй жар, використовуючи холодні ліки». При порушенні цього закону неможливо досягти позитивного результату.

Холодні ліки використовуються для виведення жару, вогню, отрути, при повному синдромі.

Жаркі ліки застосовують для виведення повного холоду.

Теплі ліки використовують для додання *ян* та *ці*, а також при втраті *ян* узагалі.

Прохолодні ліки застосовують при синдромах недостатності *інь* в організмі.

Нейтральні трави містяться окремо, вони несуть незначну кількість холоду або тепла. Отже, під характером ліків слід розуміти відповідь організму, який виникає при прийомі тих чи інших ліків, що з'являється у вигляді тепла чи прохолоди, спеки або холоду.

П'ять смаків (вувей). Китайські лікарі відзначили, що ліки з подібним смаком мають подібний механізм дії. Це положення розповсюджується як на трави, так і на складові тваринного походження

й мінерали. Згідно з концепцією всі лікарські інгредієнти розподілено на п'ять смаків: *гострий, солодкий, кислий, гіркий, солоний*. Окремо виділяють терпкі та нейтральні, прісні ліки. Ліки можуть мати кілька смаків. Розрізняють виокремлення смаків за *інь* та *ян*.

ЯН смаки: *гострий, солодкий, прісний, солений*.

ІНЬ смаки: *кислий, гіркий*.

Ліки, що мають гострий смак, виганяють патогенну енергію при поверховому синдромі, рухають ці, кров, ян.

Ліки, що мають солодкий смак, використовують для живлення *ці, інь, ян* крові, заспокоюють середній обігрівач, полегшують спастичні болі. До них належать заживляючі ліки, що мають зміцнювальні властивості.

Для ліків із кислим смаком характерні в'язучі властивості. Вони зупиняють пітливість при пустих синдромах, пронос, нетримання сечі, сперматорею, кровотечу, тобто закривають «щілину» тіла.

Гіркі ліки виганяють жар, вогонь, висушують сирість.

Солоні ліки мають властивості розм'якшування ущільненого, розсмоктування твердого, видалення розм'яклого (ліпоми, густа слизь, кал). Ліки з нейтральним смаком відзначаються сечогінними властивості, виганяють сирість, застосовуються для зняття набряків.

При відсутності знань про особливості й смак ліків призначення будуть малоефективними й не матимуть індивідуально направлено характеру.

Кожен смак має свій напрям дії стосовно органів людського тіла.

Гострий смак має спорідненість із легенями, оскільки «відкриває» їх. Солодке споріднено із селезінкою, тому що тонізує її й дає їй живильні речовини. Кисле живить печінку, бо зв'язує та заспокоює її. Гірке підходить серцю, оскільки заспокоює його, забираючи надлишкову енергію (вогонь). Солоне зміцнює нирки.

Шляхи дії ліків. Відповідно до теорії китайської медицини, кожне захворювання проявляється механізмами патогенезу й симптомами, направленими вгору або вниз, зовні чи всередину.

Уверх – це блювота, кашель; униз – пронос, маткова кровотеча, випадіння прямої кишки тощо, зовні – пітливість, висипка; усередину – коли висипка вкриває внутрішні органи.

Виходячи з цього, ліки також ділять на групи: піднімаючі, опускаючі, які виходять назовні, занурювальні.

Ліки з піднімаючими й впливаючими властивостями використовують для активізації функції енергії, розсіювання холоду; ліки з опускаючими та занурювальними властивостями – для заспокоєння, укріплення й очищення організму.

Простежується взаємозв'язок між характером, смаком і шляхами дії ліків. Ліки з впливаючою й піднімаючою дією – гострі, солодкі на смак, теплі та гарячі за характером. Ліки із занурювальною дією мають кислий, гіркий, солений, в'язучий смак, вони холодні або прохолодні за характером. Видатний учений древнього Китаю Лі Ші Чжень писав: «Кисле, солоне не піднімає, гостре, солодке не опускає, холодне не піднімається, гаряче не занурюється». Велике значення має тропність до меридіана, тобто точка дії в напрямку меридіана. Це – один із головних постулатів традиційної китайської медицини.

Сполучення лікарських речовин при лікуванні захворювань має дуже важливе значення. При потрапленні в організм вони можуть впливати один на одного таким чином: взаємне посилення дії; взаємне пригнічення дії; одні й ті самі ліки діють посилювано та послаблювано; сполучаючись в організмі, утворюють отруту; одні ліки послаблюють побічну дію інших; один препарат послаблює або нейтралізує дію іншого.

Існує 18 видів несумісних ліків, дія яких може призвести до важких побічних ефектів, якщо два з них уживати разом.

1. Солодка уральська несумісна з молочаєм, евфорбією пекінською, водоростями бурими морськими.

2. Аконіт Фішера – із рябчиком мутовчатим, тенілією трійчатою, виноградником японським, блетою гіацинтовою.

3. Чемериця даурська – із женьшенем, шавлією червонокорінцевою, софорою жовтуватою, піоном білокрітковим.

Лікарі древнього Китаю вважали, що існує 19 ліків, протилежних за своїми властивостями. Якщо їх уживати разом, то вони будуть протидіяти один з одним.

Сірка – із мирабилітом, ртуть – з арсеном, стеллера карликова – з окисом свинцю, кротон – в'юном, бузок – із курмою продовгастою, жень-шень – із пометом летючої білки, кориця – із червоноюкам'яною смолою.

Сполучення китайських і західних ліків набуло актуального характеру. Хоча велика кількість західних ліків використовує ефективні компоненти китайських або їхні штучні аналоги у своєму складі, але, з погляду фармакології, китайські й західні ліки значно відрізняються один від одного, мають під собою різну теоретичну базу та різний досвід лікувального застосування. До позитиву такого прийому можна віднести таке.

1. Посилюється лікувальний ефект. За рахунок цього можливо досягти значно кращого ефекту. Одночасний прийом фтівазиду й китайських ліків линьчжі значно підвищує ефект лікування туберкульозу.

2. Знижується негативна реакція. Наприклад: уживання пентафторизину й циклофосфасиду – протипухлинних препаратів – викликає нудоту та блювоту. Якщо разом із цими препаратами одночасно приймати кісткові пластинки каракатиць й екстракт блетини смугастої, то це значно зменшує прояв негативної реакції.

Недоліки одночасного прийому китайських і західних ліків. Не можна сполучати лікарські речовини стосовно їхніх фізико-хімічних властивостей. Деякі з них важко змішуються, що впливає на їх засвоєння. Наприклад: Fe, Mg, Ca, іони металів при одночасному використанні з тетрацикліном і тераміцином утворюють сполуки, які негативно впливають на лікувальний ефект. Китайських ліків, які мають іони, дуже багато. До них належать антитоксичні таблетки з тваринного каменя, таблетки **коптиса** китайського, **лидань**, **цзехун**, що несумісні з антибіотиками тетрациклінового ряду.

Недоцільність сполучення ліків із погляду теорії фармакології. Деякі речовини можуть викликати антагоністичний біологічний ефект. Застосовуючи як послаблююче ревеня, одночасно вживати антибіотики не можна: це призведе до протилежного ефекту. При прийомі західних ліків, які понижують рівень цукру в крові, разом із настоячками китайських ліків буде зменшуватися їх лікувальна дія. Задля безпеки слід приймати ці ліки з інтервалом 1–3 години.

Ліки приймають три рази на день. Якщо стан хворого не дуже важкий, то приймають двічі на день. При важкій патології ліки вживають через кожні три години, щоб їх дія була максимальною.

При вживанні китайських ліків потрібно слідкувати за тим, у який час їх приймати. Життєдіяльність людського організму має свої ритми, при цьому добові ритми особливо важливі. Серцева функція найбільш сильна в середині доби (11–13 год). Функція серця з 23 до першої ночі найбільш ослаблена, тому люди з хворобами серця найчастіше помирають уночі. Функція нирок найсильніша з 17 до 19 год, а на ранок – найбільш слабка, тому в людей із хворими нирками зранку під очима з'являються набряки. Існує кілька правил прийняття китайських ліків:

– дія прийнятих ліків повинна збігатися з ритмом людського організму. Ліки від синдрому Ян повинні прийматися під час Ян, а ліки від синдрому Инь – під час Инь;

– час прийому ліків установлюється залежно від місця захворювання. Хворим, у яких місце хвороби розміщено вище грудочеревної діафрагми, ліки краще приймати після їжі, а хворим, у яких хвороба – нижче грудей і живота, краще приймати ліки перед їжею. Людям із хворими кінцівками краще пити ліки зранку на порожній шлунок. Загальнозміцнювальні ліки прийнято вживати до їжі (для кращого їх засвоєння). Ліки для зміцнення Инь краще приймати один раз увечері (для підвищення ефективності). Ліки від набряків бажано вживати вранці на голодний шлунок;

– ліки, які стимулюють діяльність кишечника й відновлюють стілець, потрібно приймати на голодний або напівпорожній шлунок;

– ліки від астми слід приймати за дві години до її загострення;

– протизапальні ліки краще приймати до їжі.

Склад китайських ліків. За хімічним складом китайські ліки доволі складні. Стосовно рослинних препаратів, то розглядають такі їх складники та компоненти: 1) алкалоїди; 2) гликозиди; 3) летючі масла; 4) дубильні речовини; 5) вуглеводи; 6) органічні кислоти; 7) амінокислоти; 8) фітонциди; 9) смоли.

Мінеральні речовини (калій, кальцій, натрій, магній, фосфор, залізо) містяться у всіх рослинах приблизно в однакових пропорціях.

Інші мікроелементи (марганець, мідь, цинк, йод, кобальт, молібден, алюміній, барій літій, хром, ванадій, селен, нікель, стронцій, кадмій, свинець, бор, бром, золото, срібло тощо) наявні в рослинах у різних концентраціях.

Існує залежність між надлишком і недостатністю деяких мікроелементів та патологічними проявами (табл. 1).

Залежність між надлишком та недостатністю мікроелементів і патологічними проявами

ПІДВИЩЕНА КІЛЬКІСТЬ	МІКРОЕЛЕМЕНТ	ПОНИЖЕНА КІЛЬКІСТЬ
Гепатит, епілепсія, цироз, лейкоз, скарлатина, дифтерія, туберкульоз, менінгіт	Мідь	Цукровий діабет
Анемія, лейкемія, атеросклероз, гіпертонія, гіпертиреоз, стрес	Цинк	Хронічні хвороби печінки, нирок, пухлини, опіки, інфаркт міокарда
Інфаркт міокарда	Нікель	Коронарна недостатність, анемії різних етіологій

Біокомплекси мікроелементів із рослин добре засвоюються в організмі напроти мінеральних солей та неорганічних мікроелементів. Готові форми китайських ліків складаються за певними законами. Складовими частинками ліків є *монарх, міністр, помічник, провідник*.

Монарх виявляє максимальну дію на причину, головний симптом. Виконує головну лікувальну функцію. У рецептурі займає 1–2 позицію, найбільш велика доза в готовій лікарській формі.

Міністр посилює лікувальну дію монарха.

Помічник виявляє допоміжну, корегувальну дію.

Провідник регулює дію інших ліків, пом'якшує дію сильнодіючих і подразнювальних ліків, направляє дію всього складу на місце ураження хворобою.

Готові форми китайських ліків містять у своїй основі натуральні лікарські рослини, число яких досягає майже 10 тисяч видів, із яких можливо зробити більш як 60 тисяч ліків.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Вивчення дії ліків згідно з древньосхідними концепціями дає змогу більш глибоко підійти до аналізу дії лікарських трав на організм людини. Шляхи направленої дії ліків вверх-униз, зовні-всередину розкривають патогенез і напрямок механізму дії лікарських трав та мікроелементів. Уживання біокомплексів, мікроелементів із рослин у поєднанні з китайською системою знань і народною медициною західного напрямку дасть більш ефективну можливість оздоровлення.

Джерела та література

1. Атлас «Шубоши». – М. : корпорація «Шубоши», 2007. – 106 с.
2. Астенюк Є. Почему биологические добавки «Тянь-Ши» / Є. Астенюк. – М. : «Наука», 2002. – С. 99.
3. Лисенюк В. П. Основи рефлексотерапії, фітотерапії та гомеопатії : підручник / В. П. Лисенюк. – К. : ВСВ «Медицина», 2010. – 424 с.
4. Мачерет Е. Л. Руководство по рефлексотерапии : підручник / Е. Л. Мачерет, И. З. Самосюк. – Киев : Выща шк., 1982. – С. 302.
5. Панов Г. А. Теория и практика традиционной и современной китайской медицины / Г. А. Панов. – Корпорация Тянь-Ши, 2005. – С. 45.

Анотації

Досвід народної фітотерапії України сягає глибокої давнини. Водночас у зв'язку з розвитком міждержавних відносин на аптечний ринок поступають фітопрепарати інших країн, зокрема Китаю. Вивчення особливостей фітотерапевтичних препаратів Китаю та їх сумісність чи несумісність із фітопрепаратами народної медицини України має принципово важливе значення. Особливість китайської народної медицини – те, що вона систематизована й приведена у відповідний порядок, згідно з поглядами на Всесвіт та людину як невід'ємну частину довкілля. Відповідно до цього фітопрепарати поділяють на групи за їх впливом на організм залежно від сезону року, доби та годин прийому, відповідно до п'яти смаків (вувей). Важлива вказівка на несумісність 18 фітопрепаратів і 19 препаратів із протилежними властивостями. Знання особливостей дії китайських фітопрепаратів та відповідних ліків української народної медицини дає можливість посилити лікувальний ефект, запобігти небажаному впливу при сумісному призначенні препаратів з антагоністичним біологічним ефектом.

Ключові слова: *фітопрепарати, китайська народна медицина, українська народна медицина, несумісність ліків, ліки з протилежними властивостями, біодобавки.*

Вячеслав Сергеев, Наталия Грейда, Оксана Усова. Особенности китайской фитотерапии по сравнению с национальной народной фитотерапией. *Опыт народной фитотерапии Украины уходит в глубокую старину. В то же время в связи с развитием межгосударственных отношений на аптечный рынок поступают фитопрепараты других стран, в частности Китая. Изучение особенностей действия фитопрепаратов Китая, их совместимость или несовместимость с фитопрепаратами народной медицины Украины имеет*

принципиально важное значение. Особенностью китайской народной медицины есть то, что она систематизирована и приведена в определенный порядок в соответствии с их взглядами на Вселенную и человека как неотъемлемую часть окружающей природы. В соответствии с этим фитопрепараты разделяют на группы по их влиянию на организм в зависимости от сезона года, дня и времени приема, соответственно пяти вкусам (вувей) и т. п. Важно указать на несовместимость 18 фитопрепаратов и 19 препаратов с противоположными свойствами. Знание особенностей действия китайских фитопрепаратов и соответствующих лекарств отечественной народной медицины дает возможность усилить лечебный эффект, предотвратить неблагоприятное влияние при совместном назначении препаратов с анатагонистическим биологическим эффектом.

Ключевые слова: фитопрепараты, китайская народная медицина, украинская народная медицина, несовместимость лекарств, лекарства с противоположными свойствами, биодобавки.

Vyacheslav Sergeev, Nataliya Hreyda, Oksana Usova. Peculiarities of Chinese and Ukrainian Folk Herbal Therapy. Experience of folk herbal therapy in Ukraine has ancient roots. At the same time, in view of the development of transnational relations herbal medicine from other countries, especially Chinese, came into pharmacy market. Studying of peculiarities of herbal therapeutic medicines of China and their compatibility or incompatibility with herbal medicines of Ukrainian folk medicine has huge meaning. Chinese folk medicine is classified according to their views on Universe and a human as an integral part of surrounding nature. According to this, herbal medicines fall into the groups according to their influence on organism depending on season of the year, day time and hours of dosing, tastes, etc. Knowledge of peculiarities of effect of Chinese herbal medicines and corresponding medicines of Ukrainian folk medicine gives opportunity to increase medical effect, prevent undesirable influence in case of combined prescription of medicines with antagonistic biological effect.

Key words: herbal medicines, Chinese folk medicine, Ukrainian folk medicine, incompatibility of medicines, medicines with opposite qualities, biological additive.